

Slovensko-italijanski odnosi oziroma dogodki na slovenskem zahodnem etničnem ozemlju so bili v 20. stoletju nadvse živahni, burni in tragični. Sosednja Italija je v obdobju med 1915 in 1943 intenzivno posegala na slovenski etnični prostor, pri čemer je za zasedbo in italijanizacijo slovenskega ozemlja uporabljala najbolj grobe genocidne prijeme.

Avstro-ogrski vojak ob grobu na pobočjih Rombona

Soča - sveta reka

Slovenci se občasno sicer zavedamo tega početja naših sosedov, vendar so vedno v ospredju besede o obdobju po letu 1920 oziroma po rapalski pogodbi, ki je določila pomik italijanske meje globoko na slovensko ozemlje.

Omenjajo se fašistični genocidni prijemi, na koncu pa še italijanska agresija na Slovenijo leta 1941 ter fašistično vojaško pustošenje po tako imenovani Ljubljanski pokrajini do jeseni leta 1943. Nikoli nisem razumel naših politikov, novinarjev in publicistov, zakaj so iz tega okvirja izpuščali obdobje med letoma 1915 in 1917 oziroma 1920, čas prve svetovne vojne in dogajanje takoj po njej. Leta 1915 je namreč Italija vstopila v vojno na strani antantnih sil (po grozljivem londonskem paktu z dne 26. aprila 1915) z izključnim namenom zasesti in poitalijančiti zahodni del slovenskega etničnega ozemlja. Pri tem se ni mogoče znebiti vtisa, da je pri tem izpuščanju zelo pomembnega obdobja igral posebno vlogo termin fašizem oziroma protifašizem, na katerega so slovenski komunisti vezali svoj projekt prevzemanja in ohranjanja oblasti.

V obdobju med 1915 in 1920 slovenskega ozemlja niso kar dvakrat zasedli fašisti, ampak Italijani. In ne le to, strahotne žrtve in opustošenje, ki jih je pustila za seboj tako imenovana soška fronta, imajo na vesti iz-

ključno Italijani. Račun za to jim ni bil nikoli izstavljen. Morda bo kdo porekel, da je takrat ključno vlogo odigrala mednarodna politika, v kateri smo bili Slovenci nepomemben drob. Že, vendar je eno "mednarodna politika" tistih časov, nekaj bistveno drugega pa so nacionalni interesi Slovencev – in seveda resnica.

"Pripravljalno" obdobje

V zbirki *Korenine* je založba Nova revija izdala obsežno studijo *Soča, sveta reka*, napisala jo je zgodovinarica **dr. Petra Svoljšak**, ki govori o italijanski zasedbi slovenskega ozemlja v letih med 1915 in 1917. Knjiga razčlenjuje italijansko zasedbo slovenskega ozemlja v obdobju prve svetovne vojne, to je od 24. maja 1915 (vstop Italije v vojno) do 24. ok-

tobra 1917 (italijanski poraz pri Korbaridu), ko se je italijanska vojska umaknila s slovenskega etničnega ozemlja. Obravnava torej "pripravljalno" obdobje za priključitev dela slovenskega etničnega ozemlja Italiji po končani vojni proti Avstro-Ogrski. To je bilo doslej, čeprav eno pomembnejših področij življenja Slovencev med veliko vojno, še neraziskano vprašanje prve svetovne vojne na slovenskih tleh. Slovensko zgodovinopisje se je ukvarjalo predvsem s političnimi vidiki in učinki vojne na slovensko zgodovino, medtem ko so drugi pisci pisali predvsem o bojih na soškem bojišču.

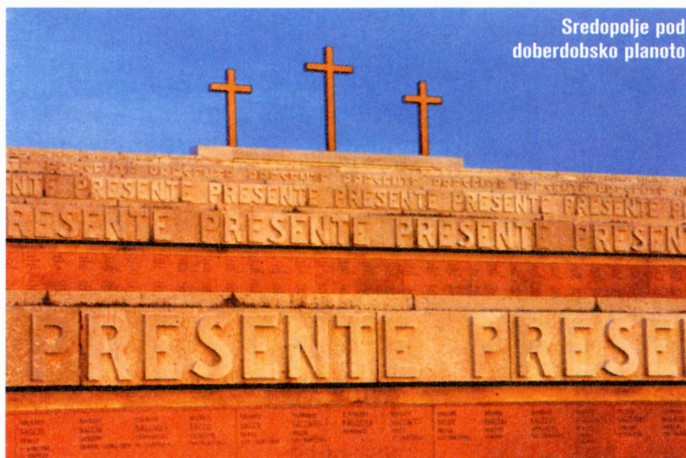
Italijanska okupacija Brd, območja Kambreskega in Gornjega Posočja leta 1915 je bila sicer neposredna posledica vojaških doga-

janj na soški fronti, vendar se je avtorica v knjigi osredinila na vprašanje uprave in njenih posledic v življenju civilnega prebivalstva. V knjigi se tematsko prepletata dva vidika: načelna ureditev italijanske zasedbe, ki je prikazana skozi številne odredbe, ukaze in navodila italijanskih zasedbenih oblasti, ter delovanje italijanskih zasedbenih oblasti na zasedenem slovenskem ozemlju. Razmere med okupantom in zasedenim ozemljem je prikazano na vseh področjih javnega življenja.

Kršenje vseh pravil

Zasedeni slovenski kraji so v novi italijanski upravni ureditvi, ki je iz praktičnih in mednarodnopravno obvezujočih razlogov obdržala avstrijsko ozemeljsko organizacijo, sodili v civilna komisariata za politični okraj Gradišče ob Soči (vključno z zasedenimi kraji okraja Gorica okolica) in Tolmin. Avtorica je iz študije izvzela okupacijo Gorice po 9. avgustu 1916, ki predstavlja poseben sklop in samostojno upravo. Tudi problematiko begunstva z zasedenih ozemelj v Italijo je izvzela, saj jo je deloma že raziskala in objavila.

Italijanska zasedba Posočja je torej predstavljena skozi delovanje civilnih komisariatov. Italijanske vojaške oblasti so morale na zasedenem ozemlju delovati v skladu z medna-

Sredopolje pod doberdobsko planoto

rodnimi konvencijami o vojni na kopnem, in sicer skladno s 4. haasko konvencijo iz leta 1907. Ker so posamični členi konvencije dopuščali različne interpretacije, so italijanske zasedbene oblasti to "pravno praznino" s pridom izkoriščale. Zato se v raziskavi vsa vprašanja uprave kot rdeča nit spletajo okoli središčnega problema, to je spoštovanja haaskih načel in njihovega kršenja s strani okupanta. Pri tem se postavi vprašanje sankcioniranja kršitev, saj v obdobju prvega svetovnega spopada ni bilo neke formalne ustanove s takšnimi pooblastili, da bi mogla kakorkoli kaznovati kršilce. Med-

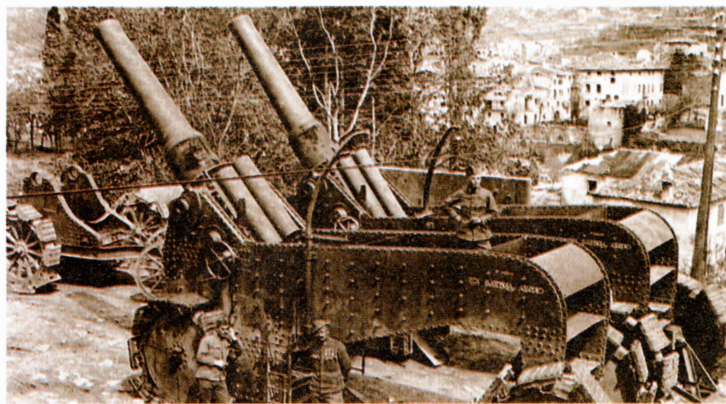
ti enoletno "zatišje" od preboja avstrijsko-nemške vojske oktobra 1917 do sklenitve premirja 3. novembra 1918 in vnovične (obsežnejše) zasedbe ni moglo izničiti izkušnje na področju uprave. Leta 1918 je upravo zasedenih ozemelj znova prevzel Generalni sekretariat za civilne zadeve in nadaljeval s svojim delom po načelih in načinih, ki jih je lahko preizkusil in izbrusil v času medvojne zasedbe. Območja, ki jih je maja 1915 zasedla italijanska vojska, so bila po državni pripadnosti formalno avstro-ogrska, toda v nacionalnem oziru so bila slovenska oziroma etnično mešana.

vsakodnevnem upravljanju svojega življenja soočiti s številnimi novimi uredbami, navodili in ukazi v italijanskem jeziku. Jezik, ki so ga uvedle italijanske zasedbene oblasti, je bil ena temeljnih vsebin knjige, saj je bil eden od središčnih problemov, s katerimi so se morale te oblasti spoprijeti po prihodu na slovenska ozemlja. Slovence niso razumele in zanje niti ne marale. Zato pa so morale utrditi položaj italijanske, ki je pravzaprav utemeljevala in opredeljevala delovanje italijanske uprave in s pridobitvijo statusa uradnega državnega jezika na slovenskih ozemljih tudi potrdila razsi-

obrnava knjiga, so dokazali, da je bil ta čas ne le z vojaškega, temveč s političnega in nacionalnega vidika odločen za prihodnost tega dela slovenskega ozemlja. Hkrati je preizkušanje okupacijskega sistema v tako kritičnem času, kot je vojna, pomenilo pomembno preizkušnjo učinkovitosti uprave na zasedenih ozemljih in priložnost, da se pokažejo njene morebitne pomanjkljivosti, ki jih bo mogoče odpraviti v času, ko bo Italija obljubljena ozemlja priključila "matični" državi. Na tem mestu ne smemo prezreti ugotovitve pravnikov, da so bile v praksi v ozemeljskih zahtevah vendarle uspešnejše tiste države,

Položaji nad Sočo

Ordoja, s katerimi so Italijani posegali po slovenskem ozemlju, so bila mnogovrstna.

narodno vojno pravo je sicer dopuščalo okupacijo, vendar pa je tudi "odredilo", da mora okupant (Italija) v celoti spoštovati zakonodajo suverene države (Avstro-Ogrske), ker ima zasedba začasen značaj.

Temelji za naprej

Poudariti je treba, da je Italija na marsikaterem področju nastopala kot suveren s trdnim in odločnim namenom, da upravo, ki jo je uvažala na zasedenih ozemljih v času vojne, utrdi in z njo nadaljuje ter jo nadgrajuje ali poostruje tudi po sklenitvi premirja. To namero italijanskih oblasti nedvoumno in zgovorno dokazuje natančno in skrbno izdelan sistem uprave na vseh področjih javnega življenja. Dogodki leta 1918 so ne nazadnje pokazali, da je bilo medvojno uvajanje novega pravnega in državnega reda na zasedenih ozemljih koristno, zato je bil cilj zasedbe med letoma 1915 in 1917 v resnici postaviti temelje dokončni upravni ureditvi "odrešenih" ozemelj. Ni-

Italijanizacija

Reka Soča ni le zgodovinsko utemeljena, temveč je tudi simbolična rdeča nit knjige, skozi katero se prepletata zgodba o postavljenih in doseženih ciljih italijanske politike in vojske na zasedenih ozemljih in pripoved prebivalcev zasedenega Posočja, ki so se morali pri

ritev italijanskega državnega prostora na slovenski etnični prostor.

Poleg postavitve osrednjega urada v Vidmu sta delovala civilna komisariata v Kobaridu in Krminu. V prvih tednih zasedbe so bili posebno pozorni na varnost in javni red, v sklop katerih so sodili izgon prebivalstva iz vasi pod neposrednim ognjem, aretacije in internacije ter decimacije civilnega prebivalstva v Vilšu in Idrskem. Posegli so na področje cerkvene uprave, kjer so na mesta interniranih slovenskih duhovnikov postavili namestnike, včasih tiste, ki so ostali, ali pa kar vojne kurate. Posebne pozornosti je bilo deležno šolstvo, ki je doživelo popolno trikolorno preobrazbo. Ta je doletela tudi slovenska imena, priimke, kraje, vode, gore in druga toponomastična imena. Prikazno je tudi zdravstvo in gospodarstvo na zasedenem ozemlju.

ki so same ali prek zaveznikov zasedle "sovražnikova" ozemlja. Očitno to ni veljalo le za komunistično partizansko "osvoboditev" slovenskega etničnega ozemlja na Koroskem, Goriskem in Tržaškem maja 1945 ...

Avtorica je na predstavitvi knjige poudarila, da bi obravnavanje zgodovinskega dogajanja na tem geografskem prostoru moralo in moglo biti stičišče med italijanskimi in slovenskimi razmišljanji o skupni preteklosti, o tem, kaj nas je delilo in združevalo. Toda določene tematike so edino skupno točko našle v historiografski pozabi in vanjo je sodila tudi italijanska zasedba slovenskega ozemlja med prvo svetovno vojno.

Knjiga zgodovinarke Petre Svoltšak *Soča - sveta reka* zapolnjuje izjemno pomembno vrzel v slovenskem zgodovinopisju. Le upamo lahko, da bo to pomembno delo poslej upoštevano pri vseh, ki se bodo kakorkoli ukvarjali s političnimi razpravami in odločitvami v zvezi s slovensko-italijanskimi odnosi.

Ivo Žajdela

